

Soudržnost textu aneb Co drží text pohromadě

Dana nevěřičně zírala na ledničku a snad už popáté si četla narychlo naškrábaný vzkaz od bratra. Na papírku stálo: Dnes potkal Honzu. Říkala, že by se mnou šel na výlet. Tak jsem ho řekl, že jo proč ne. Jely jsme do města. Vráťím večer asi

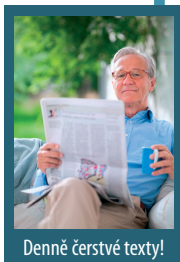
kolem osm hodin. Myslím, že by mohlo stihnout sehnat i tatkovu tu knihu. Zavoláš mi, co ta kniha, jo? Rozuměli jste, co chtěl bratr Daně sdělit? Řekněte, co by bylo ve vzkazu třeba změnit, aby měl hlavu a patu. Dokážete ho opravit?

TEXT A NAUKA O TEXTU

V komunikaci nám obvykle nestačí jen hlásky, slova a věty. Když totiž mluvíme či píšeme, obvykle komunikujeme ve vyšších, nadvětných celcích – **textech**. Texty a jejich stavbou se zabývá jazykovědná disciplína zvaná **nauka o textu** (textová lingvistika). Abychom textům rozuměli vždy správně, musíme si uvědomit, že:

- mají určitý obsah,
- jsou součástí konkrétní komunikační situace (např. román vznikl v určité době a společenských podmínkách; u zvolání *Tady pozor!* jen ze situace poznáme, kde máme být opatrní),
- odráží se v nich obecné znalosti a také znalost jiných textů (např. u textu *Petr napsal román. Je velmi napínavý* lze z našich znalostí světa vyvodit, že napínavý je román, nikoli Petr),
- vyjadřují komunikační záměr autora – autor textem např. předává či získává informace, vyjadřuje své pocity, vyžaduje od příjemce určité jednání apod.,
- jsou sestaveny tak, aby byly vhodné a srozumitelné pro zvolené příjemce,
- jsou sestaveny z výpovědí, které na sebe navazují.

Denně čerstvé texty!

SOUDRŽNOST TEXTU

Návaznost výpovědí, které tvoří text, tzv. **soudržnost**, je pro porozumění obzvláště důležitá. Jde o propojení obsahové i formální:

- **Obsahovou soudržnost** textu zajišťují:
 - příslušnost slov ke stejnému **významovému okruhu** (např. slov *malíř, štětec, kreslit, obraz* k okruhu „výtvarné umění“),
 - **tematická posloupnost**, tj. vztah mezi tématy (T) a rématy (R) jednotlivých výpovědí – máme totiž řadu možností, jak téma výpovědi, tedy to, o čem se v ní mluví, rozvíjet v celém textu. Někdy se réma první výpovědi stává tématem výpovědi další, např. *Jiří (T₁) šel do restaurace (R₁). Tam (T₂ = R₁) na něj čekali Petr s Ivou (R₂). Oba (T₃ = R₂) už měli objednané jídlo (R₃). Jindy se réma první výpovědi stává tématem hned několika dalších výpovědí, např. *Král (T₁) měl tři syny (R₁). První (T₂ = R_{1a}) byl chytrý. Druhý (T₃ = R_{1b}) byl udatný. A třetího (T₄ = R_{1c}) měli za hloupého.**
- **Formální soudržnost** textu zajišťují prostředky různých jazykových rovin:
 - **slova a slovní spojení**, jež označují stejnou skutečnost – mj. synonymní podstatná jména, zájmena (např. *Iva si nevyprala mobil. Pak si s ním hrála pod lavicí. Telefon jí ale způsobil potíže. Přistihl ji učitel a přístroj jí vzal.*); nebo která vyjadřují časové a prostorové okolnosti – mj. předložková spojení, příslovce, zájmenná příslovce (např. *pod lavicí, pak*),
 - **mluvnické kategorie** – u sloves čas a osoba, u jmen pád (např. ve spojení *hrála si s ním* je to 3. osoba a čas minulý slovesa *hrát si* a 7. pád zájmena *on*),
 - **skladební prostředky** – mj. elipsa (např. *vzal místo učitel vzal*), shoda, zejména při vynechání podmětu (např. *hrál-a si – Iva*), a souřadící spojky, které vyjadřují vztahy mezi výpověďmi (např. *a*).

Soudržnost je obsahová a formální návaznost výpovědí tvořících text.

1. Rozhodněte, co není prostředkem soudržnosti: synonyma, elipsa, částice, pád, slabika, slova ze stejného významového okruhu, členicí znaménka.
2. Popište tematickou posloupnost textu *Jirka šel ven. Tam potkal Evu.*

Příklady

Text

Mrkev nakrájíme na plátky, cibuli na kostičky. Zpěníme ji na másle s mrkví. Pak přidáme maso. Zalijeme vývarem. Nakonec okořeníme černým pepřem a kmínem.

Soudržnost

- **Obsahová:** názvy potravin a činností, tematická posloupnost
- **Formální:**
 - **vyjádřená slova:**
 - označení předmětu: *mrkev – mrkvi, cibuli – ji*
 - označení časových okolností: *pak, nakonec*
 - **vyjádřená mluvnickými kategoriemi:**
 - čas a osoba: *nakrájíme, zpěníme*
 - pád: *mrkev, cibuli* (4. p.); *pepřem, kmínem* (7. p.)
 - **vyjádřená skladebními prostředky:**
 - elipsa: *cibuli (nakrájíme) na kostičky*
 - shoda: *černým pepřem*

Souvislosti

Kdo se v tom má vyznat?

Soudržnost vícesvazkových románů ovlivňují také jména postav. V cyklu fantasy románů Terryho Pratchetta Úžasná zeměplocha jména vtipně charakterizují postavy, a tak Terry Pratchett je překladatel Jan Kantůrek počestil. Povedl se mu však nemilý kousek – tutéž postavu nazval v jednom dílu Mudromil Oberkost a v dalších Rozšafin Ctibum. Celý překlad je ovšem vynikající, a tak mu čtenáři tuto drobnou nesoudržnost rádi odpustili.

Terry Pratchett

Odkazy

- jazykovědná disciplína → s. 18 (J)
- komunikační situace, komunikační záměr → s. 8 (Ú)
- výpověď → s. 50 (J)
- téma, réma → s. 61 (J)
- jazyková rovina → s. 12 (J), 18–19 (J)
- synonymum → s. 31 (J)
- přísluvce zájmenné → s. 48 (J)
- mluvnická kategorie → s. 41 (J)
- čas, osoba → s. 46 (J)
- pád → s. 41 (J)
- elipsa → s. 59 (J)
- shoda → s. 52 (J)
- podmět → s. 53 (J)
- spojka souřadící → s. 48 (J)

Vybrané útvary funkčního stylu prostědělovacího aneb Kdo, kdy, kde a co

V předchozí kapitole jsme se stručně seznámili s funkčním stylem prostědělovacím. V rámci této stylové oblasti vstupuje autor sdělení do komunikace v první řadě se záměrem někoho o něčem informovat nebo s ním jen prostě navázat kontakt. Podívejme se nyní na některé konkrétní slohové útvary tohoto funkčního stylu.

A *Eva Nová* *Jan Dvořák*

oznamují, že neřídíce se radami zkušenějších přátel, stanou dne 24. 9. 2011 v 11.00 h na svatebním koberec obřadní síně na hradě Pernštejně. Odhlášení ke všemu řečnou pravděpodobně „ano“.

B *Na zábřežském gymnáziu se bude už podruhé konat celostátní debatní turnaj*

Ve dnech 26.–28. listopadu se na našem gymnáziu uskuteční 2. turnaj XVI. ročníku Debatní ligy v českém jazyce, který je pořádán Asociací debatních klubů České republiky a krajskou jednotkou Asociace debatních klubů Olomouckého kraje. Turnaj nese název Lovíme velké ryby v panství Tunklově. Celkem proběhne pět debatních kol turnaje. Jedno kolo v pátek 26. listopadu, tři kola v sobotu 27. listopadu a jedno kolo v neděli 28. listopadu.

<http://gyza.cz>, upraveno

C *Nikdo tomu nevěřil, i já jsem často pochyboval, nicméně stalo se! 25. června jsem vstal správnou nohou a úspěšným složením maturitní zkoušky jsem se zařadil mezi dospělé. Chceš se mnou tuto radostnou událost oslavit? Tak přijď 1. července v 19.00 na naši chatu (č. 27, na pravém břehu Hladáku). Na všechny teší Roman Jakékoli pozornosti vhodné ke konzumaci jsou vítány!*

1. Určete, komu jsou oznámení z ukázek A–C pravděpodobně určena. Jak se na jejich podobě projevuje vztah mezi jejich tvůrci a příjemci?
2. Uvedte, při jakých dalších příležitostech je obvyklé posílat oznámení podobná těm v ukázkách A a C.

D *Velikonoční turnaj ve florbalu*

Dne 23. 4. 2011 se konal v nové tělocvičně naši školy již tradiční a všemi tak oblíbený velikonoční turnaj ve florbalu. Turnaje se zúčastnily týmy z devítek naší školy i ZŠ Tyršova. Rozhodně nejdramatičtější byl zápas mezi našimi borci a kluky z 9. A ZŠT o první a druhé místo. Florbaloví bohové stáli při nás a my jsme dokázali nepříznivý výsledek zázračně otočit!!! Poděkování patří všem hráčům, hlavně teda Pindovi, který si z jednoho obětavého zákroku odnesl pořádnou bouli na čele. A taky skvělým rozhodčím, kteří zvládli vyhracenou situaci na jedničku. Sportu zdar a florbalu zvlášť!

Florbalový zápas

1. Jaké základní informace můžeme získat už z titulku této zprávy?
2. Pokuste se vytvořit nový titulek ukázky, jehož funkcí by bylo především zaujmout příjemce.

Komunikační hledisko

Mezi krátké informační útvary řadíme např. oznámení, pozvánky nebo také nekomerční inzeráty.

KRÁTKÉ INFORMAČNÍ ÚTVARY

Autor sdělení jimi chce příjemce jak **informovat**, tak **zaujmout**. **Oznámení** se týká události, která má **teprve nastat** (např. připravovaný koncert). I v soukromém životě se běžně odehrávají situace, kdy potřebujeme své blízké či přátele **informovat o důležité životní události**, příp. je na ni **pozvat**. Podoba takových oznámení a pozvánek se často liší v závislosti na vztahu, který s příjemci máme. **Inzerátem** zase informujeme případné zájemce např. o svém záměru něco prodat či koupit.

Struktura

Oznámení i pozvánka (ať už na oficiální, či neoficiální událost) musí obsahovat **základní informace** o tom, **co, kdy a kde** se bude konat, a může k nim být připojen také program plánované akce. Tento typ sdělení má pevně danou strukturu; velmi důležité je také **rozvržení informací** na graficky upravené kartičce. Na oficiálních pozvánkách se stále častěji objevují také **instrukce**, jaké oblečení je vhodné nebo zda se od hosta očekává nějaká pozornost pro hostitele.

Typické jazykové prostředky

Užití jazykové prostředky souvisí s funkcí, kterou daný komunikát plní. Takové krátké sdělení má příjemci podat **stručně objektivní informace**, proto užíváme základní slovní zásobu a vyjadřujeme se stručně a přesně. V případě svatebních oznámení a pozvánek na rodinné, neoficiální oslavy může autor sdělení obvyklou formu naplnit novým obsahem. Mnohdy se tak můžeme setkat s neobvyklými, až **překvapivými formulacemi**. Naopak u pozvánek na oficiální společenské akce je důležitá **vytříbená forma a zdvořilost** (např. *Dovolte, abychom Vás co nejsrdečněji pozvali na...*).

Komunikační hledisko

Na rozdíl od oznámení je zpráva věnována události, která již **proběhla**. Záměrem jejího autora je nejen informovat o tom, že se událost odehrála, ale také poděkovat organizátorům akce či zúčastněným. Někdy se zde informační postup kombinuje s vyprávěcím – pokud se strohé informace doplní také o osobní zážitky. Titulek zprávy může být **popisný** (jako v ukázce D), nebo se jím může pisatel snažit hlavně **zaujmout**.

ZPRÁVA

Struktura

Zprávou informujeme o tom, co se stalo. Proto bychom měli text strukturovat **chronologicky** a postupně uvádět informace o tom, **co, kdy a kde** se stalo a **jak** to probíhalo.

Typické jazykové prostředky

Zpráva vyžaduje zapojení velkého **množství sloves**, při jejím psaní je proto dobré vyhnout se opakování jednoho výrazu. Tomu předejdeme užitím vhodných **synonym** (např. *uskutečnil se, proběhl, konal se*).